

Takács Zoltán¹:

A területi szervezkedés és regionalizáció Szerbiában²

Bevezető gondolatok

Szerbia hosszú idők óta a politikai bizonytalanság, manipulatív jogalkotás színtere, amely a gazdasági fejlődés teljes mértékű mellőzését eredményezte. Az egységes nemzetállam megalkotásának minduntalan hajszott utópiája, megtalálta ugyan a támogató tömeget, mégis, szerencsétlenségére több tiltakozás (etnikai alapú bojkott, nemzetközi szervezetek szankciói) árnyékolta a sikerét. Szerbia, az ezredfordulóra kénytelen volt belátni, hogy a történések forгатókönyvét többé nem csak és kizárólagosan ő írja, mivel ez egy „többszereplős” (és több felvonásos) „darab”. Szerbia nem egy nemzet állama. Multikulturális térség, ahol mintegy harminc nemzeti kisebbség képviselteti magát. A Vajdaság kérdése jelentős akadály a centralizált államigazgatási, politikai törekvésekkel szemben. Vajdaság civilizációs, kulturális, gazdasági és multietnikai öröksége folytán európai régió, és Szerbia Európára nyíló „kapuja”, ebből kifolyólag a Vajdaság autonómiatörekvései egy demokratikus és decentralizált jogállam keretében gazdasági, politikai, demokratikus és civilizációs kérdés is egyben.

Számos, regionalizációs törekvés, decentralizációról szóló tervezet, etnikai alapú önszerveződés sikerét árnyékolja az országban eluralkodó politikai, „többségében” radikális nézeteket valló, antidemokratikus, Európa ellenes politikai felépítmény. Jónak, rossznak egyaránt megvannak a maga hősei... egyre inkább igaz ez a több értelemben is kettészakadt országra. Ilyen körülmények között esetleges statisztikai régiók lehatárolása is feszültségeket okozhat...

A tanulmány módszertanilag egy kettős tér-összefüggésben vizsgálja a Vajdaság, mint régió létjogosultságát:

- Először is nemzetgazdasági szinten: az (új) Szerb Köztársaság decentralizációs, illetve centralizációs törekvéseinek regionalizmusra gyakorolt hatását elemzi a tanulmány. A Szerb Köztársaság vitatott közigazgatási egységeinek, így a Vajdaság-státuszának kérdése, az új alkotmányba foglalt szerepének rövid bemutatása egy további megvitatásra szoruló kérdés. A nemzetgazdaság szemszögéből az európai integrációs folyamatok jelentősége (normál esetben) felértékelődik; az EU regionális politikáját „belülről” szemlélve, az országban aktuálisan színen lévő pro-Európa -, ill. teljes, a nemzetközi szinten magát „kontra” megjelenítendő Balkán-megnyilvánulások kavalkádjában kiigazodni kívánó regionálizált tér néhány forгатókönyve kerül bemutatásra.
- A Vajdaság, mint régió, közigazgatási egység, földrajzi tájegység szerepe kerül mérlegre, mint önálló régió, kialakult regionális identitással, megfosztott hatáskörökkel. Van-e esélye egy kompetenciákban megcsonkított térségnek „a” régió szerepét elnyerni?! Netán visszahozni? „Létrehozni, vagy felismerni a régiót?” (Tóth, J. 2003)

---

¹ PhD hallgató - Pécs, PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

² A kutatást támogatta a Magyar Tudományos Akadémia Titkársága (Budapest)

A szerb nyilvánosságban egyre több regionalizmussal kapcsolatos tervezet, akcióprogram, publikáció lát napvilágot, érezve a probléma aktualitását. Nem tud azonban egyik esetben sem a téma politikailag neutrális maradni. Kérdéses, sőt egyre valószínűtlenebb a tényleges konszenzus megteremtése. Ezen munkákból merít a tanulmány is. Amikor a „tér” taglalása (néha csak hipotetikus megközelítésben) kerül szóba, feszültségek kerekednek felül a szerb társadalmon, politikai elit képviselőin. Szerbiában szigorú közigazgatási kategóriaként kell a tér fogalmát értelmezni, amely lehatárolásának alapját, hatáskörét egyértelműen a Köztársaság alkotmánya határozza meg. Külön fejezetben lesz szó az aktuális körülmények között fennálló, új alkotmány által „értelmezett” Vajdaságról, mint közigazgatási egységről. A vélemények megoszlanak. Előrevetítve, nem is olyan egyértelmű az a szerep, amelyet a Vajdaság, mint régió a Vajdaság Autonóm Tartomány jogutódjaként tölthetne be. A közigazgatási reformok (külön figyelmet szentelve a magyarságot érintő kérdéseknek) rövid bemutatása precízen körvonalazza „a mindenki Vajdasága” centralizált Szerbiába olvadó, elhalványuló, úgy politikai, mint hatásköri határait. Destruktív, tudatosan vezérelt folyamat ez, amely során a Vajdaságból mindenki szeretne „részesülni”. Jogosan vetődik fel a kérdés a kifejezett regionális identitással rendelkező, autochton vajdasági lakosság, így a vajdasági magyarság körében is: mi lesz a Vajdaság sorsa?! Addig még politikusaink kemény nemzeti identitási argumentumokkal, kvázi gazdasági érdekekkel, politikai szózatokkal szórakoztatják nagyközönségüket, a Vajdaság példátlan gazdasági és szociális súlyvesztés áldozata lesz. Ezzel együtt, pedig a mintegy 300 000 vajdasági magyar (tömbben élő, valamint szórvány) jövője válik kérdésessé.

1.1. A Szerb Köztársaság területi szervezettsége - különös tekintettel a Vajdaság Autonóm Tartomány területi jellemzőire

Miután Montenegró népszavazás útján önálló állammá lett (a szerb és montenegrói államszövetség megszűnt), 2006. június 5-én Szerbia is deklarálta függetlenségét, valamint azt, hogy a korábbi államalakulat jogutódjának tekinti magát. Így jött létre az „új” Szerb Köztársaság, mely közigazgatásilag 29 körzet (okrug), 194 községet (opština) és összesen 4 706 települést (amelyből 169 város) tart nyilván. Szerbián belül két autonóm tartomány létezik, Koszovó és a tanulmány vizsgálódási tárgyát képező Vajdaság.

Területi tagoltságát illetően a következő képen néz ki: *Vajdaság Autonóm Tartomány*, Szerbia északi tartománya, területe $21\,506\text{ km}^2$, területi részesedése 24,9 %, viszonyítva Szerbia területéhez. Lakosainak száma a 2002-es népszámlálás adatai szerint 2 031 992. Vajdaság Autonóm Tartomány tagja az Európai Parlament keretében működő Európai Régiók Szövetségének. Emellett társalapítója a Duna – Tisza – Körös - Maros Euroregió tanácsának, amelynek célja a gazdasági, kulturális és környezetvédelmi együttműködés és a fejlődés elősegítése. Közigazgatási szempontból Vajdaság hét körzetből áll: Észak-Bácska, Nyugat-Bácska, Dél-Bácska, Észak-Bánát, Közép-Bánát, Dél-Bánát, Szerémség. A hét vajdasági körzet összesen 45 községet³ ölel fel. A 45 község összesen 467 települést számlál, melyek közül 52 település rendelkezik város-státusszal.

Mindkét tartományt az 1974-es Titói alkotmány hozta létre, teljes közigazgatási, törvényalkotási és igazságszolgáltatási autonómiával. Milošević igazán soha nem

³ **Forrás:** Republički Zavod za Statistiku: Statistički Godišnjak Srbije. Beograd: 2005. 75. p.

szüntette meg őket, de 1988-ban Vajdaság autonómiáját az ún. „joghurt-forradalommal” de facto felszámolta, Koszovót pedig katonai megszállás alá helyezte. A 2000-es fordulatot, illetve rendszerváltást követően, Koszovó az ENSZ igazgatása, felügyelete alá került, állandó és határozott harcot üzenve a tényleges függetlenség mielőbbi elnyeréséért. Vajdaságban pedig a szerbiai kormány a 2002-es ún. omnibusz törvénnyel megpróbált hatásköröket visszaszármaztatni. Bár Vajdaság rendelkezik saját parlamenttel, annak nincs törvényalkotó hatásköre, rendelkezik saját kormánnyal és költségvetéssel, az mégis eltörlődik a mostani köztársasági, illetve a valamikori vajdasági mellett. A tanulmány fő témája a Vajdasági tartomány regionalizációs folyamatokban betöltött szerepe, illetve a centralizált államhatalom viszonya ehhez a kicsit sem egyszerű többjatszmas szerephez. A két névleges autonóm tartomány létezése, valamint a kifejezett régió-képző tényezők jelenléte miatt aszimmetrikus helyzet alakul ki Szerbia más területi egységei és az érintett tartományok között. A centralizált államhatalom esetleges decentralizációval kapcsolatos szándékai kerülnek mérlegre Szerbia regionális folyamatainak vizsgálatakor.

1.2. A regionalizáció aktuális kérdései Szerbiában

Szerbia regionális kérdéseket illetően számos problémával szembesül. Az országban hatalmas regionális különbségek jelentkeznek, a fejlettségben jelentkező különbségek eléri az 1: 10-hez arányt. Az ország keleti, nyugati és nem utolsó sorban déli részei jelentős elmaradottsága, demográfiai és gazdasági problémái hatást gyakorolnak az egész ország fejlettségére/fejletlenségére. Az amúgy is kifejezésre jutó regionális különbségek létezését még jobban felerősíti a gyenge területi kohézió, valamint a kihasználatlan, és nem adekvát módon hasznosított területi tőke, amely természeti erőforrások, emberi erőforrások, materiális erőforrások, illetve nem materiális – kulturális, etnikai, és egyéb sokszínűségekből fakadó erőforrások formájában manifesztálódik. Ilyen körülmények között nem beszélhetünk versenyképes régióról, amely globálisan szemlélve, más régiókkal történő összehasonlítás esetén megint csak alul marad, nem része a versenynek.

A 2003-ban megjelent *Szerbia regionalizációja című tervezet*⁴ mindörökre nyílt kérdésként tárgyalja Szerbia régiókra történő tagolását. Elismeri ugyan Szerbia alkotmányban meghatározott (határokat súroló) centralizáltságát⁵, amelyet valójában az „*autoritárius politikai rezsimmel, állami teljhatalommal, továbbá az elementáris demokratikus procedúra hiányával*” magyaráz. A regionalizációt, mint szükséges rosszat tárgyal, amely elsősorban az európai elvárások, egyezmények értelmében, az országban tovább fenn nem tartható feltételek megszüntetését szolgálja. Jogilag azonban nem ismer el semmiféle aszimmetriát – a regionalizációt „*Szerbia minden egyes polgárának egyenjogúságának fundamentális elveként*” értelmez, és hangsúlyoz. A vertikális hatalommegosztás nem maradhat „egyesek” privilégiuma. Annak ellenére, hogy Vajdaság történelmi, etnikai, kulturális

⁴ **Forrás:** Vacić, Z. et al.: Regionalizacija Srbije. Beograd: Goragraf, 2003. 31-34. A tanulmány a belgrádi Liberál-demokrata Tanulmányok Központja, továbbá a Fridrich Ebert Stiftung támogatásával készült a hozzáértő helybeli szakértőcsoport munkái alapján.

⁵ A „meghirdetett decentralizáció – valójában a fennálló centralizáció ésszerűtlenségeit lenne hivatott elkerülni – amely az utóbbi évtizedben a szerbek fogalmi meghatározásában a szeparatizmust megakadályozó mechanizmusként legitimálódott.” **Forrás:** Mitrović, M. M.: Kontroverze oko decentralizacije, regionalizacije i lokalne samouprave u Srbiji = Sociološki Pregled Vol. 36. 2002. Br. 1-2. 81-90. p.

sajátosságai vitathatatlanok, nem vonhatják meg Szerbia további részeitől a regionalizációra való jogot, amelyen keresztül az öngazgatás joggyakorlása válik lehetővé. A (határozott névelővel és némi cinizmussal hangsúlyozott) „vajdaság-identitás” nem állandó kategória, teljes mértékben történelmileg változó. Némi objektív argumentum között említhető Szerémség és Dél-Bánát gazdasági és infrastrukturális viszonya Belgráddal, amit az említett tanulmány erősebb régiószervező erőnek emel ki, a tartomány többi részéhez viszonyítva. Politikai megközelítésből elképzelhetetlen az ország regionalizálódása, még pedig abból a politikai realitásból kiindulva, hogy a Vajdaság státusza „nem redukálható tovább”. Szerbia további területeinek átszervezése, régiókba történő besorolása pedig a föderalizációtól való kifejezett félelem szellemében inkább nem kívánatos jelenség.

Eltérések és némi hasonlóságok fedezhetők fel a 2007 áprilisában, Belgrádban megjelent, ugyan a témát más szemszögből megvilágító *tanulmány*⁶ és a fenti regionalizációs tervezet között. Az említett tanulmány ugyanis úttörő jellegű a területi tervezéssel kapcsolatos publikációk sorában. Objektíven rámutat a szerb kormány decentralizációról szóló adekvát koncepció, esteleges stratégia meghozatalának felkészületlenségére. Elhamarkodott elismerés lenne a szerb kormány 2006. december 28-án elfogadott, a Szerb Köztársaság területi szervezettségéről szóló törvényjavaslatának kihirdetése, amely sokkal inkább politikai érdekek által vezérelt, választási kampány-lépésnek tudható be, mintsem Szerbia jövőbeli, megújult területi szervezettségének és a lényegbeli regionalizáció valós alapjának. A városok, települések státuszának mielőbbi „letisztázása” nélkül elképzelhetetlen bárminemű előrehaladás. A városra, mint a regionalizáció és decentralizáció eredményére, „végtermékére” tekint. A fenti (sokkal inkább radikálisabb, politikai érdekeket szem előtt tartó) tervezettel ellentétben, a regionalizmus ebben az esetben más szerepet ölt: *„a sikeres államirányítás eszköze, a kiegyenlített regionális fejlődés alapja, illetve a területi tőke hatékony használatának eszköze”*(Stojkov, 2007). Adminisztratív (tartomány, körzet), funkcionális (turisztikai, ipari) és tervezés-statisztikai régiókat különböztet meg, ezeket legitimálja Szerbia esetében. A tanulmány egyik példaértékű tézisének idézve: *„a régió által könnyebben identifikálható a területi tőke, illetve annak objektív erőforrásai, valamint szubjektív sajátosságai. A régió identitása (földrajzi, kulturális, gazdasági) szolgáltat alapot a versenyképesség és vonzáskörzet erősítéséhez, illetve magához a sikeres fejlődéshez”*. Olyan meghatározás ez, amelyben már fellelhető ráció Szerbia jövőbeli területfejlesztéséhez, de csak akkor, ha ez az elv érvényesülni is fog, a gyakorlatba is beépül, amelyre azonban sem alkotmányos, sem törvényes garancia (eddig még) nem létezik.

A városok köré szerveződő funkcionális környezet (lásd 2. számú Melléklet) alakítja ki a regionális centrum-térségek hálóját. Kérdés azonban, hogy mit tekintünk városnak, és hogyan határozható meg ez az ún. funkcionális környezet. A policentrikus fejlesztési stratégia kidolgozása egy új közigazgatási- és területi felosztásból indul ki. A központi hatalom akaratától, erejétől függő területi egységek helyett decentralizált, a régiók és lokális közösségek sikerességétől függő területi entitások mellett foglal állást. A policentrikus fejlesztési politika a teljes körű decentralizációból indul ki. Az irányítási funkció alacsonyabb szinteken (város, település, lokális közösség) koncentrálódik. Szerbia rendelkezik ugyan kiépült policentrikus hálóval, viszont nem rendelkezik a policentrizmust támogató állami -

⁶ **Forrás:** Stojkov, B.: Status gradova, decentralizacija i policentričnost Srbije. In: Milenković, D. – Damjanović, D.(szerk.): U susret novom statusu gradova u Srbiji - realnost i potrebe. Beograd: Dosije, 2007. 11-24. p.

politikai mechanizmussal. A fejlett, többpólusú fejlesztési politikára tud csak a decentralizált államhatalom építeni. A decentralizált rendszer fejlett, önálló lokális közösségei/községei egyesülve természetes módon hozzák létre a régiókat.

Az eddigi öt város helyett (Belgárd, Újvidék, Kragujevac, Niš, Priština) lehetőséget próbál biztosítani több, kisebb város köré szerveződő regionális térség fejlődéséhez, amely szem előtt tartja a belgrádi agglomeráció hatásának polarizálását, a gazdasági központok regionális térszerveződését, a határtérségek városi településeinek megkülönböztetett fejlesztését, stb. *Szerbia területi tervének*⁷ készítése során végzett tanulmányok a következőkben összegezhetők:

- Szerbia 7 makrorégióra oszlik (Vajdaság, Timočka Krajina, Podrinje, Šumadija, Južna Srbija, Koszovó és Metóhia és Belgrád városa). Státuszuk autonóm vagy(?)statisztikai-tervezési (két potenciális változat);
- Szerbia 34 körzete 34 regionális centrum (város - körzetközpont) köré szerveződné;
- Szerbiának 1 fővárosa van, 5 makroregionális központja (Újvidék, Kragujevac, Niš, Priština, Užice – potenciális) – *Melléklet 4.*;
- Szerbiának 34 urbánus központja van a regionális központok szintjén, további sor urbánus központja szubregionális szinten, és alacsonyabb rangú városi települések „szériája”- *Melléklet 1.*;
- Az urbánus központok megoszlása policentrikus;
- A városi települések és regionális központok Szerbia fő fejlődési övein helyezkednek el, ami valójában előfeltétele a köztársaság kiegyensúlyozott regionális fejlődésének – *Melléklet 3.*;
- A policentrizmus nemzeti ösztönző politikája járul hozzá az ország leghatékonyabb regionális fejlődéséhez, és a régiók területi tőkék leghatékonyabb mozgósításához;

Szerbiában ez idáig a területi tervezés némiképp háttérbe szorult. A kifejezett politikai érdekérvényesítési hajsza nem tudott kellő alapot szolgáltatni a racionálisabb, gazdasági érdekeket figyelembe vevő területi stratégiák készítéséhez. Félő, hogy ez a jövőben sem fog sokat változni. A fentiekben bemutatott két tanulmány, tartalmilag is, megjelenésük időpontjában is eltérő. Az első tervzetből világosan látszik a kvázi decentralizációs törekvések sora, az unitárus, centralizált hatalmi szerkezet megtartásának szándéka, a hatásköri aszimmetria eltörlése. A második, mondhatni liberális, demokratikus hangvételű tanulmány, nem tesz különbséget autonóm és statisztikai régió között, utalva a téma körüli hatalmas politikai bizonytalanságra. Két zavaró dolog miatt nem tud a politikai, törvényhozó elit a szerb regionalizációs folyamatokkal, törekvésekkel zöld ágra vergődni - nem tud mit kezdeni a Vajdaság és Koszovó Autonóm Tartományainak kérdésével. Alkotmányos garanciákat kapott mindkét tartomány. Ebből kifolyólag kérdésessé válik „a” regionalizált Szerbia létrehozása is. Ami az aktuális politikai érdek, pontosabban az aktuális nemzetközi, vagy (radikális) nemzeti pressziókhöz idomított, politikai akterek által képvisel „közösségi érdek” – az hatja át a gazdasági, társadalmi szférát is. Ebből is látszik, hogy a szerbiai értelmiségi elittől sem ál távol

---

⁷ **Forrás:** Prostorni Plan Srbije (PPS) <http://www.urbanizam.kg.co.yu/prostplan.html> (2007.05.12), valamint Stojkov, B.: Status gradova, decentralizacija i policentričnost Srbije. In: Milenković, D. – Damjanović, D.(szerk.): U susret novom statusu gradova u Srbiji - realnost i potrebe. Beograd: Dosije, 2007. 19-21. p.

a stratégia-, ill. tervezetgyártás, ha a szükség úgy hozza. Márpedig, statisztikai régiók létrehozására (adott esetben nemzetközi „tenzió” hatására) szükség lesz.

1.3. A regionális fejlesztés lehetőségei - potenciális területi entitások

Ahhoz, hogy az EU strukturális alapjaiból való potenciális részesedés szempontjából a területi entitásokat össze tudjuk hasonlítani más Uniós országokon belüli régiókkal, nélkülözhetetlen a statisztikai-tervezési egységek lehatárolására. Az ország regionalizálódása a gazdasági térszerkezet átalakításához is nyújthat pótlólagos erőforrásokat. Mindez alapot szolgáltat a gazdasági tevékenységek térbeli kiterjedésének ösztönzéséhez, az ország külgazdasági orientációjának erősítéséhez, a nemzetközi munkamegosztásba való sikeres bekapcsolódáshoz, a nemzetközi versenyképességet befolyásoló tényezők kiterjedt fejlesztéséhez. Ezzel együtt a területi decentralizációnak a régiók belső kohézióját is erősíteni kell. Ennek előnyei megnyilvánulhatnak a régiókra vonatkozó fejlesztési koncepciók összehangolásában.

A területi entitások statisztikai-tervezési szerepe sokban módosul, ha a regionalizmus, mint funkcionális kategória tud teret hódítani, és amennyiben kapcsolódni tud a *térségi gazdaságfejlesztéshez*. Ebből a szempontból a funkcionális régiók kialakítását a középtávú területfejlesztési programok koordinálása is indokolja, amely lehetővé teszi, hogy a gazdasági szerkezetük összetettsége és heterogenitása ellenére a régiókat alkotó körzetek/községek közösen határozzák meg fejlesztési prioritásaikat, és egyesítsék az ehhez szükséges erőforrásaikat. A fentiekben vázolt policentrikus fejlesztési koncepcióval összhangban, a regionális együttműködés feltételeként valamennyi régióban léteznek olyan többfunkciós urbánus települések/nagyváros, amelyek, erősíthetik a regionális kohéziót és képesek bekapcsolni a térséget az európai városi munkamegosztásba.

1. táblázat: A területi szervezési egységek kategorizációja

NUTS- kategóriák	Populációs határok:
NUTS-1 – Szerbia	3 milliónál több
NUTS-2 – Vajdaság	800 000 – 3 000 000
NUTS-3 – Bácska, Bánát, Szerémség	100 000 – 800 000
NUTS-4 – különböző mikrorégiók	10 000 – 100 000
NUTS-5 – települések	10 000 alatti lakosság

A NUTS⁸ lehatárolások jellemzője Szerbia esetében: ⁹

Az Európai Unió adminisztratív területi szervezettségre vonatkozó szabványaihoz történő alkalmazkodás szükségszerűvé teszi az EUROSTAT rendszer, illetve annak 5 területi egységének vizsgálatát.¹⁰

⁸ Nomenclature d'unités territoriales statistiques – Nomenclature of Territorial Units for Statistics

⁹ **Forrás:** Zakon o planiranju i izgradnji = Szerbia Köztársaság Hivatalos Közlönye 2003. 47. sz. változások: 2006. 34. sz. **Megjegyzés:** Már 2003-ban az európai „átszellemülés” kezdeti fázisában megjelenik a hazai törvénykezésben, említésképpen, a régiók, mint statisztikai egységek fogalma.

¹⁰ **Megjegyzés:** A legproblematikusabb térségek támogatásokkal való lehatárolása sokkal összetettebb és finomabb statisztikai elemzést követelt meg, ami kihívás elé állította a regionális

- E rendszer értelmében Szerbia képezi a *NUTS 1*-es lehatárolást. Ez olyan területi egységre vonatkozik, amely 3 milliótól több lakót tart nyilván.
- A *NUTS 4* és *NUTS 5* kategóriába olyan községek tartoznának, amelyek a decentralizáció folyamatának végrehajtását követően, meghatározott funkciókkal látnák el a kisebb-nagyobb községeket. A kisebb, néhány vidéki településsel rendelkező urbánus központok képviselnék a *NUTS 4*-es területi kategóriát olyan funkciók hordozójaként, mint: kommunális szükségletek, területi tervezés, falu-város problematika, szociális és gazdasági fejlődés, stb. Az ilyen funkciókat betöltő, 10 000 és 100 000 lakót számláló területi egységek/községek saját, jövedelemmel, forrásokkal rendelkező önkormányzatok lennének.
- A kisebb, falusi községek/települések kategóriája csoportosítható a *NUTS 5* kategóriába. Ezek olyan urbánus funkciókkal rendelkező falusi települések, településcsoportok, amelyek 10 000-tól kevesebb lakót regisztrálnak; funkciójuk: napi adminisztráció, kisebb regulációs tervezetek, falusi lakosságot érintő problémák; gazdálkodásuk: helyi járulékokból megvalósított források igénybevételeivel.
- A *NUTS* lehatárolások e két szintje szolgáltatna alapot a kisebb régiók (körzet) létrehozásához, regionális integrációhoz, vagyis a *NUTS 3*-as szint létrehozásához. Az így meghatározott régió egy nagyobb, illetve funkcionális urbánus központ köré szerveződő területi entitás, választott önkormányzati struktúrával, Gazdasági és szociális fejlődésre, regionális tervezetekre, területi tervezésre vonatkozó intézményi és adminisztratív funkciókkal, forrásokkal. 100 000 és 800 000 lakost számlál a területi entitás.
- A körzetek makrorégiókba (tartományokba, provinciákba) tömörülnének, amelyek a *NUTS 2*-es területi egységek szerepét töltenék be. Ezek az egységek egy nagyobb város, makroregionális központ, illetve nagyobb urbánus centrum köré szerveződnének. Attól függően, hogy a területi egység milyen regionális identitással, tradíciókkal, történelemmel rendelkezik, lehet autonóm vagy tervezés-statisztikai egység (kifejezett jövőre vonatkozó autonómia-perspektívákkal, törekvésekkel). Végrehajtó, részleges törvényhozó és bírósági hatalommal rendelkezne a makrorégió, amennyiben autonóm egységről van szó, illetve maradna állami irányítás alatt álló tervezés-statisztikai régió. A fejlesztési tervezetek hordozója, a fejlődésért felelős, az EU strukturális alapoknál pályázó, pénzügyileg önálló, intézményileg felkészült, saját forrásokkal rendelkező regionális egység. Az interregionális együttműködés potenciális hordozója, 800 000 és 3 millió populációs határ közé eső területi egység. Vajdaság önmagában kielégíti a *NUTS II.* besorolás követelményeit, ami lehetővé teszi számára, hogy önálló státusa legyen az országhatárokon belül. Valószínűsíthető Szerbia további öt – egyelőre csak *statisztikai-tervezési régióra* (*NUTS 2*) történő tagolása:

1. Vajdaság, székhelye Újvidék – lakossága 2 031 974 fő, autonóm tartomány

---

politikát. Ennek eredménye a területi statisztikai egységek rendszerbe foglalása. Az Európa Tanács Strukturális Alapokról szóló rendelete alapján háromfokozatú statisztikai rendszer, a Területi Statisztikai Egységek Nomenklatúrája lépett életbe, melyet az Európai Unió Statisztikai Hivatala, az Eurostat a Bizottság más főigazgatóságaival együttműködésben az 1970-es évek elején hozott létre. Fontosságát hangsúlyozza a számtalan területen való alkalmazása: adatfeldolgozás, gazdasági és társadalmi folyamatok elemzése ezen egységek alapján, valamint programozási, finanszírozási és fejlesztési feladatok keretében szolgál. (Horváth, 2003) A *NUTS* legfőbb jellegzetességei: statisztikai, tervezési célra készült, működő intézményi beosztáson alapul, hierarchikus, szintenként lefedi az adott ország teljes területét **Forrás:** Horváth Gyula: Európai regionális politika. Budapest – Pécs: Dialog Campus Kiadó, 2003. 340. p.

2. *Kosovo-Metohija*, székhelye *Priština* - lakossága 2 000 000 fő. Korábban autonóm tartomány volt, jelenleg ENSZ-közigazgatás alatt áll, letisztázatlan státussal.
3. *Šumadija*, székhelye *Kragujevac* – lakossága 1 252 091 fő
4. *Podunavlje*, székhelye *Niš* – lakossága 1 521 732 fő
5. *Podrinje*, székhelye *Užice* – lakossága 990 072 fő
6. *Belgrád* – főváros lakossága 1 465 106 fő

1. ábra: Szerbia (potenciális, tervezés-statisztikai) NUTS 2 régiói¹¹

1.4. Decentralizációs és regionalizációs törekvések

Szerbia hosszú idők óta az autoritárius centralizált hatalom, illetve a hatalmi egység koncepciójának hordozója. Így nem tudott sohasem fejlett önkormányzati rendszer kialakulni az országban. A regionális berendezést illetően Szerbia aszimmetrikus regionalizációs rendszert örökölt, a névleges autonómiával rendelkező Vajdasággal. Ez a rendszer hatalmas aránytalanságok kialakulásához vezetett az ország regionális fejlődésében. Az európai decentralizációs trendek átörökítésében a közép-kelet európai tranzíciós országokhoz viszonyítva Szerbia jóval lemaradt. Így a decentralizáció kérdése egyike az évek óta tartó alkotmányalkotási folyamat legjelentősebb problémájának. Nem véletlen nyúlnak a témához óvatosan a politikai elit képviselői sem, érezve a dolog súlyát. A postmilosevicsi centralizált államberendezéshez hozzászokva, egyre nehezebb a hatalom kiengedése a politikum aktereinek kezéből – esetleges tényleges decentralizáció, illetve arra épülő regionalizáció kezdeményezése céljából.

„A különböző bázisú *regionalizációs jelenségek* körében jól szétválaszthatóak a felülről vezényelt reformok, amelyet *top-down* vagy ún. *modernizációs regionalizmusnak* neveznek, és a helyi erők által kezdeményezett (*bottom up*) decentralizációs mozgalmak. A legelfogadottabb politikai értékrendet az *új regionalizmus* követi, amelyik a helyi társadalmak, gazdaság és a régiók egymással való együttműködését, a régiók demokratikus beágyazottságát igényli (Keating, 1997). A fentiek alapján határozottan elkülöníthető tehát Nyugat-Európában is az ún. funkcionális és a politikai regionalizmus. Ez utóbbi a regionális politikai elit célja,

¹¹ Forrás: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerbia>

amennyiben a regionális szint felértékelődésében a nemzetállami központosítási törekvések ellensúlyát látják (Kohler-Koch, 1998), míg a funkcionális alkalmazkodás stratégiáját többnyire a központi állam alakítja ki.”¹² Kelet-közép Európánál maradván, meg kell barátkoznunk a ténnyel, hogy Szerbia politikai érdekérvényesítés terén csak nemzetállamban, centralizált hatalomban tud gondolkodni.

Politikai szintéren csak az új szerb alkotmány tudná (illetve tudta volna) megfelelően szerteosztatni a decentralizációval kapcsolatos polémákat. 2006 őszére olyan tervvel kellett volna előrukkolni, amely minden létező kritériumnak megfelel: decentralizál, autonómiát ad, kisebbségbarát, és egyben az európai integrációs folyamatok szerbiai hírnöke, továbbá, ami a legfontosabb, hogy referendum útján történik a felelősségteljes/felelősségmentes elfogadtatása.

Érdekes összevetni azokat a különbségeket, amelyek a Milošević utáni, demokratikusnak tekinthető szerb politikai szereplők között a decentralizáció értelmezésében jelen vannak. Vojislav Koštunica és Szociáldemokrata pártja gyakran hangsúlyozza Szerbia decentralizációja és regionalizációja iránti elkötelezettségét, de szigorúan kerüli, hogy Vajdaság autonómiáját bármilyen formában is külön megemlítsse. Tervezetükben Szerbia új alkotmányának lehetővé kell tennie „az államigazgatás ésszerű decentralizációját”, és éppen ezért a hangsúlyt a regionális autonómiára és a fejlett helyi önkormányzatra helyezik. Az Szerb Demokrata Párt¹³ javaslata szerint a Szerb Köztársaság területe hat régióból állna, azzal a kikötéssel, hogy a hatodik régió, Priština-i székhellyel, Koszovó és Metóhia lenne, „státusának végső rendezése után”. A többi öt régió székhelye: Belgrád, Kragujevac, Niš, Újvidék és Užice lenne. A régiók elnevezését az illetékes regionális közgyűlések állapítanák meg, így ez a dokumentum sehol sem említi a Vajdaság elnevezést. Az alkotmány magában foglalná a régiók létrehozásának a feltételeit is (de kizárólag az alkotmánymódosítási eljárás részeként), továbbá megállapítaná a régiók, mint autonóm területi közösségek hatáskörét. A helyi önkormányzat egységei a községek és a városok. A régióknak státútumuk lenne, amely a szerb képviselőház hozzájárulásával készülne. Az egy-kamarás, regionális parlamentek törvényhozói tevékenységet folytatnának saját hatáskörükben, a végrehajtó szerv a regionális kormány lenne, amelynek elnöke lenne a kapcsolat a regionális autonómia és az államhatalom között. A régiók hatalmi struktúráját köztársasági törvény fogalmazná meg, pontosan megállapítva, „milyen hatalmi szervei lehetnek, illetve nem lehetnek a régióknak”. Az SZDP javaslata szerint a régiók pénzügyi autonómiával rendelkeznének, jövedelmük a regionális adókból és illetékekből, valamint a köztársaság jövedelméből való részesedésből állna össze. Szembeötlő, hogy a regionális autonómia rendelkezik törvényhozási és végrehajtó hatalommal, de bírói hatalommal már nem. A régiók együttműködhetnek idegen országok megfelelő területi közösségeivel. A Köztársaság köteles (lenne) biztosítani a nemzeti és etnikai közösségek egyenjogúságát, és elősegíteni azok fejlődését, hangsúlyozva, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek jogvédelméhez hozzátartozik a pozitív diszkrimináció elvének az alkalmazása is. A hivatalos nyelv a szerb és az írás a cirill betűs írás, de a nemzeti kisebbségeknek szavatolnák a jogot, hogy hivatalosan is használhassák saját nyelvüket. Az alkotmány külön fejezetben

¹² **Forrás:** Pálné Kovács Ilona: A közigazgatási régiók esélyei hazánkban. <http://www.matud.iif.hu/04sze.html> (2007.05.10.)

¹³ Az SZDP vezetője jelenleg (2007) a Szerb Kormányfő

szavatolná az emberi és a kisebbségi jogok védelmét szolgáló ombudsman intézményének létrehozatalát.¹⁴

Egy belgrádi - a *belgrádi Emberjogi Központ* mellett megalakult - hattagú független szakértői csoport 2001-ben komoly figyelmet keltő új *szerb alkotmánytervezet*¹⁵ dolgozott ki. A részletesen kidolgozott javaslat készítőinek az volt a fő üzenete, hogy szakítani kívánnak a többségi nemzet etnonacionalista államának az elvével, amelyben „a kisebbségeknek minden joguk megvan”. Egy olyan Szerbiáért szállnak síkra, amely „*a területén élő minden polgár és nép multikulturális, demokratikus állama*”, ami egyben azt is jelenti, hogy a nemzeti kisebbségek közvetlen alkotmányos védelem alatt állnak, és hogy a kisebbségi csoportoknak külön (kollektív) jogokat biztosítanak. A tervezet másik fontos üzenete Szerbia magas fokú decentralizációval párosított regionalizálására vonatkozott, „*abból a meggyőződésből kiindulva, hogy a hatalom különböző szintjei közötti egyensúly a demokratikus átalakulás elengedhetetlen feltétele*”. A *javaslat szerint Szerbia egész területe községekre, körzetekre, kerületekre és autonóm tartományokra bomlana, de a meglévő tartományok autonómiája érintetlen maradna*. Miközben a vajdaságiak a regionális autonómiára vonatkozó és egymásnak gyakran ellentmondó belgrádi elképzelések többségét jó adag szkepticizmussal szemlélik, a fenti javaslatot még a vajdasági autonomisták is jó kiindulópontnak tekintik, amely elvezethet egy elfogadható kompromisszumhoz. A vajdasági autonómia hívei elsősorban azt tartják e dokumentumban figyelemre méltónak, hogy belgrádi szájából először hangzott el, hogy a tartományoknak joguk van saját alkotmányos alapokmányhoz.

A vajdasági közvélemény a végleges alkotmánytervezet kihirdetésének pillanatáig nagy érdeklődéssel várta a bizonyos kérdésekben radikálisan megosztó vélemények mindenkori konszenzusát. A vitatott és fontos kérdések közé tartozik a tartományi autonómia alkotmányos státuszának, vagyis a külön tartományi alkotmányoknak a kérdése, a hatáskörök pontos meghatározása (például a tartományi szintű bíróságok, az igazságszolgáltatás), végül pedig, de távolról sem utolsósorban: Vajdaság különleges (aszimmetrikus) státuszának a kérdése a jövőben. Ugyanis nem olyan régióról van szó, amely a XXI. század „regionalizálódási nyomása” alatt jött létre. Számos történelmi előzmény járult hozzá a régió identitásának bizonyos szintű kiforrásához, ebből kifolyólag nem egy új keletű dolgról beszélünk. Milan Tripković tanulmányában részletes bemutatást ad a Szerbiában végbement regionalizálódási folyamatokról, döntő tényezőként kiemelve a térség multikulturális jellegét.¹⁶ „*A regionalizációnak ebben a térségben hagyományai vannak... Bár ezt a folyamatot akkor nem regionalizációnak hívták, de mai szemmel nézve felfogható a régióképződés kezdeti szakaszának is, és mint ilyen, abban a korban, a kelet-közép-európai térségben haladó lépés volt.*” A szerző a mai helyzetet a szerbiai regionalizáció ötödik fázisaként említi, mégpedig a 2000-es októberi forradalmat emelve ki döntő tényezőként. Megérett a felismerés arra, hogy csak a regionalizációval lehet a centralizáció káros következményeit felszámolni. Vajdaság az EU közvetlen szomszédja lett, és ebből a helyzetből kiindulva szeretne bekapcsolódni az európai regionalizációs folyamatokba.

¹⁴ **Forrás:** Az alkotmánytervezetről lásd részletesebben: <http://www.dss.org.yu> – Demokratska Stranka Srbije – A Szociáldemokrata Párt honlapjának archívuma (2007.05.12.)

¹⁵ Az alkotmánytervezetről lásd részletesebben Szerencsés Zsuzsanna tanulmányában: Szerencsés Zsuzsanna: Decentralizáció és autonómia a postmilosevicsi Szerbiában = *Provincia* 3. évf. 2002. 8-9. sz. 11-12. p.

¹⁶ **Forrás:** Tripković, M.: Regionalizálódás Szerbiában, különös tekintettel a Vajdaság helyzetére = *Tér és Társadalom* 17. évf. 2003. 4. sz. 117-125. p.

Faragó László regionalizációs és decentralizációs kérdéseket illetően a következőt emeli ki: „a gyakran provincializmussal vádolt hagyományos (vagy még újabb) regionalizmus sokkal inkább szolgálhatja a decentralizációt, a területi érdekek érvényesítését, a területi érdekek védelmét, a másság fenntartását, amely ütközik a jelenlegi törekvésekkel”.¹⁷ Viszont az „új regionalizmus sokszor vitatott paradigmája sem okoz gondot azokban a decentralizált országokban, ahol a régiók már integrálódtak a közigazgatásba, és a regionális intézmények megfelelő hatáskörökkel rendelkeznek.” (Faragó, 2005). Szerbia esetében ez a folyamat (megközelítés) sem egyértelmű, annak ellenére, hogy két tartomány kiépült, tradicionálisnak mondható regionális intézményrendszerrel rendelkezik. Nyilvánvaló, hogy a problémát az ország „fennmaradó részének” sorsa képezi, ahol ilyen „pozitív” megkülönböztetés nem érvényesül. A korlátozások olyan keresztmetszetével szembesül a regionalizációs törekvések tükrében Szerbia, amely a következőkben összegezhető:

- Aszimmetria – a még létező, néhai Titói alkotmány „maradványait” képviselő tartományok megléte, azok alkotmányban meghatározott státuszát, hatásköreit illető „aránytalanságok”¹⁸ felszínre kerülése, valamint a 2 régió Közép-Szerbiához (mint további régió) viszonyított „megkülönböztetett” aránytalansága (függetlenül attól, hogy mára már ezek a kompetenciák maximálisan leszűkültek).
- Nyugati, európai értékrendek átörökítése – az Európai Unió által szorgalmazott új (egységes) regionális szintek létrehozása – amellyel lehetőség nyílik, egyrészt új területi egységek számára jogkörök és források megszerzésére, másrészt a meglévő területi (regionális szintet kielégítő) egységek mindennemű megreformálására.
- Anti-europanizációs belpolitikai törekvések – „új föderalizált állam, csak kicsiben”- nevezhetnénk némi cinizmussal így is a politikai szféra által tolmácsoló Európa és decentralizáció ellenes fellépést. Szeparatizmustól való félelem eluralkodása miatt, mindennemű decentralizációs törekvést elutasít, a tartományok autonómiájának megszüntetését, hatásköreinek leépítését pedig, elsődleges célként tűzi ki a mindenkori nemzetállam-utópia megalkotásának fényében. Ilyen szélsőséges körülmények között, régióképzési folyamatokról, regionális önszerveződésről nem beszélhetünk.

Pálné Kovács I. tanulmányában utalást tesz a szakirodalomban, és a gyakorlatban fellelhető, kulturális, ill. etnikai alapú regionális szerveződésekről: „A szakirodalom megkülönbözteti a regionalizmus integratív, autonomista és dezintegratív változatát

¹⁷ **Forrás:** Faragó László: A jövőalkotás társadalom-technikája. Budapest – Pécs: Dialog Campus Kiadó, 2005. 198-201. p. – a szerző a jelenlegi törekvések alatt az „új regionalizmus” jelenségét értelmezi, amely nem más, mint egy megváltozott fejlesztéspolitika, támogatáspolitikai „EU értelmezésben”. (erről lásd részletesebben: 198-201. old.)

¹⁸ Szerbia 2006 május végétől nemzetközi kampányt kezdett annak érdekében, hogy a nemzetközi közösséggel elfogadtassa azon, már korábban is meglebegtetett, de most jobban kidolgozott javaslatát, hogy Koszovónak Szerbián belül legyen olyan autonóm státusa, ami minden tekintetben a legszélesebb jogokat biztosítja Koszovónak és az ott élő albánoknak. Az úgynevezett „az autonómiánál többet, de a függetlenségnél kevesebbet” szlogen alapján ismertté vált javaslat szerint helyreállították volna a Koszovó parlamentjének, kormányának, elnökének intézményét, Koszovó jogokat kapott volna arra, hogy alkotmányt dolgozzon ki maga számára, hogy kapcsolatokat tartson fel más országokkal, valamint teljes illetékességet a pénzügyek terén, beleértve a központi bank létrehozását is. Szerbia viszont fenntartotta volna magának az önálló helyet az ENSZ-ben, a határ- és a vámellenőrzést, valamint az emberi jogok, a kisebbségi közösségek, a kulturális és történelmi örökségek feletti illetékességet. **Forrás:** Szilágyi Imre: Szerb alkotmánytervezet = Külpolitikai Tanulmányok Központja – Hírlevél 2. évf. 2006. 17. sz. 1-8. p.

(Keating, 1997). Az egyes államokon belüli regionális mozgalmak eltérő identitásokra és motivációkra épültek, ritkán kötődnek össze szeparatista igényekkel. A kulturális, etnikai alapú regionalizmus, az esetek többségében, a belső szolidaritást és kohéziót inkább erősíti, mint gyengíti. Ennek ellenére tény, legalábbis a spanyol, olasz, belga folyamatok erre utalnak, hogy a nyelvi, kulturális bázisú regionalizálódás kikezdheti az egységes állami struktúrát (Loughlin, 2001).¹⁹ Ez jelenti a szerb politikai elit legfájdóbb pontját is. Sajnos, az állam mindennemű-lassan két évtizede tartó „súlyvesztésén”, a nagy „nemzetállam-utópia” sem tudott felülkerekedni, problémát megoldani. Viszont a - nevezhetjük akár nemzeti tudatnak (Koszovó esetében), akár regionális identitásnak, jelentősen hátráltatták, és egyre inkább hátráltatják a szerb nemzetállamról alkotott ideológiát, a vele kapcsolatos politikai kezdeményezéseket. Ellenben a magyar társadalommal (Pálné, 2004), a szerb társadalom regionális identitása egyáltalán nem mondható gyengének, régióinak történelmi jelentősége nem vitatott, multikulturalitása sem²⁰, viszont a politikai intézményrendszer, közigazgatás, úgy ahogy van, centralizált, decentralizációra utaló hajlandóságot egyáltalán nem tanúsít.

Az demokratikus hatalom majdnem teljes hét éve után, a 2000-res évet követően, elmondható, hogy Szerbiában jóformán semmi sem történt a megígért decentralizáció és regionalizáció alkotmányos- és jogi rendezése érdekében, legkevésbé azok részéről, akiknek alkotmányos és törvényes kötelezettsége lett volna az új alkotmányos berendezkedés részleteinek kidolgozása. A Szerb Parlamentben ugyanis ez a munka meg sem kezdődött. Időközben minden más prioritást élvezett. A szövetségi alkotmányra és az egykori Jugoszláviát alkotó két köztársaság államközösségére vonatkozó szerbiai és montenegrói elképzelések háttérbe szorították a decentralizációval foglalkozó, Vajdaságot érintő, bárminemű kérdéseket.

1.5. Hatáskörök

„A régió a gazdaság fenntartható növekedését és a térszerkezet korszerűsítését szolgáló, önálló finanszírozási forrásokkal rendelkező, autonóm fejlesztéspolitikát megvalósító, önkormányzati jogositványokkal felruházott területi egység” /Horváth Gy./

A Köztársaság alkotmánya értelmében az „*autonóm tartományok alkotmánnyal alapított területi közösségek, melyekben a polgárok a tartományi autonómiára való jogukat valósítják meg*”²¹. A Szerb Köztársaságnak 2 autonóm tartománya

¹⁹ **Forrás:** Pálné Kovács Ilona: A közigazgatási régiók esélyei hazánkban. <http://www.matud.iif.hu/04sze.html> (2007.05.10.)

²⁰ A legutóbbi, 2002-es népszámlálás adatai szerint, a Vajdaság összlakosságának 65,05 százaléka szerb, 34,95 százaléka pedig más nemzetiségű, mintegy 30 nemzeti kisebbséggel színesítve a szerb „nemzetállami” palettát. Igaz azonban, hogy a nemzeti kisebbségek összetételbeli változása negatív tendenciát mutatott az elmúlt 10 évben. Az 1991-2002-es népszámlálások adatait összehasonlítva a szerbek aránya 57,21%-ról 65,05%-ra nőtt, viszont az összlakosság száma mindössze 19 475 fővel több. Tehát a kisebbség részaránya jelentősen csökkent. Többek között a magyarság száma is jelentős mértékben csökkent, még pedig 15%-kal, viszonyítva a 1991-es adatokhoz. Ma a Vajdaság összlakosságának 14,28%-a magyar nemzetiségű, ami 290 207 magyart tesz ki, ami annyit jelent, hogy 49 284 fővel csökkent a magyarság száma a Vajdaságban. **Forrás:** Republički Zavod za Statistiku: Popis 2002 - Népszámlálás 2002. Beograd: Republički Zavod za Statistiku Srbije, 2002.

²¹ A Szerb Köztársaság 2006. november 10-én közzé tett alkotmánya – Ustav Republike Srbije = A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 2006. 98. sz..

(Vajdaság Autonóm Tartomány, valamint Kosovo-Metohija Autonóm Tartomány) van. Az Alkotmány 182-187.²² szakasza rendelkezik e területek hatásköreit illetően:

Az autonóm tartományok, így a Vajdaság Autonóm Tartománya is, az alkotmánnyal és statútumukkal összhangban, szabályozzák az általuk alakított szervek és szolgálatok jogkörét, megválasztását és munkáját. Az autonóm tartományok, a törvénnyel összhangban, szabályozzák a tartományi jelentőségű kérdéseket:

1. területrendezést és –fejlesztést,
2. mezőgazdaság, víz- és erdőgazdálkodás, vadászat, halászat, turizmus, vendéglátóipar, gyógyfürdők és gyógyhelyek, környezetvédelem, ipar és kézművesség, közúti, folyami és vasúti közlekedés és közútrendészet, vásárok és egyéb ipari rendezvények szervezését,
3. tartományi szintű oktatás, sport, művelődés, egészségügyi- és szociális védelem valamint a tájékoztatás kérdéseit, illetve annak területeit.

Az autonóm tartományok gondoskodnak az emberi- és kisebbségi jogok érvényesítéséről, a törvénnyel összhangban. Meghatározzák a tartomány jelképeit és azok használati módját. Kezelik a tartomány vagyonát, a törvényben előírt módon. Az autonóm tartományok, az alkotmánnyal és törvénnyel összhangban, eredeti bevételekkel rendelkeznek, meghatározzák a helyi önkormányzati egységeknek az átruházott feladataik ellátására kiszabott eszközöket, meghozzák saját költségvetésüket és zárszámadásukat.

Az autonómia megfogalmazására Scelle két definíciót is ad: *a vallási vagy oktatási autonómiák* esetében „a kulturális közszolgáltatások igazgatását az egész kisebbségi közösség képviselőinek kezébe adják”. *A politikai autonómia* pedig „a helyi autonómia számára az összes fontos kérdésben (nyelv, oktatás, vallás, közigazgatás) törvényhozási és szabályozási hatáskört jelent. Ugyanezen szférákban az autonómia a végrehajtó hatalmi ágra is kiterjed, és ezekben az esetekben, akárcsak a megelőzőkben, az autonómia magától értetődően bizonyos kormányzati kompetenciát is tartalmaz, oly módon, hogy az állam hatalmi szervei érvényesíthetik a törvényességi kontrollt, hogy reagálni tudjanak a helyi hatóságok hatáskör túllépéseire, nem érvényesíthetnek azonban célszerűségi szempontú ellenőrzést az egyes döntések felett.”²³

Az 1990. szeptember 28-án elfogadott *Szerb Köztársasági Alkotmány*²⁴, amely Szerbiát többpárt-rendszerű polgári államként határozza meg, valamint a *Vajdaság*

²² **Megjegyzés:** a 182-187. szakasz általánosan rendelkezik mindkét autonóm tartomány hatásköreit illetően, néhány kivétellel. Már az Alkotmány autonóm tartományokra vonatkozó legelső (182.) szakaszában jelentkeznek némi ellentmondások, amelyek a létező társadalom-politikai bizonytalanság, esetleg egyéb manipulatív jellegű törekvéseknek tudhatók be. A (teljesen?) lecsupaszított Szerb Köztársaság újonnan meghozott alkotmányának a kihirdetésekor még mindig nem tisztázott Kosovo-Metohija helyzete, amelyre egy mondat erejéig történik utalás az alkotmányban: „Kosovo-Metohija Autonóm Tartomány lényegi autonómiáját törvényben „fogják” szabályozni, melyet az alkotmánymódosítással, azonos eljárással hoznak meg.” Az autonóm tartományok pénzelése (184.) szakasz viszont csak Vajdaság AT költségvetését értelmezi, sőt azt egész precízen: Vajdaság Autonóm Tartomány költségvetése a Szerb Köztársaság költségvetésének legalább 7%-át teszi ki, azzal, hogy ebből a 7%-ból 3%-ot a nagymunkálatok pénzelésére fordítanak. Koszovó esetében a „nagymunkálat” valószínűleg más értelmezést kap, és az a nagyfalat megemésztése fogja a szerb államnak a „nagymunkálatot” jelenteni, amit Koszovó elvesztése okoz majd... belátható időn belül.

²³ **Forrás:** Kovács Péter: Egyéni és kollektív kisebbségi jogok az alkotmányos fejlődésben – pozitivisták szempont. <http://www.hhrf.org/magyarkisebbsseg> (2007.05.06.)

²⁴ **Forrás:** Ustav Republike Srbije = Szerbia Köztársaság Hivatalos Közlönye 1990. 1. sz.

Autonóm Tartomány 1991-ben meghozott Alapszabálya (illetve annak egyes paragrafusai), továbbá a *Jugoszláv Szövetségi (Szerbia és Montenegró) Köztársaság* jóval később, 1992. április 27-én elfogadott *Alkotmánya*²⁵ megvonta a tartományoktól az alkotmányozás és törvényalkotás jogát, csupán véleményező szerepet hagyott meg számukra. Megszüntette a tartományok önálló pénzforrásait, a tartomány és a községek önálló költségvetéseit, amely a legnagyobb érvágást jelentette a térség számára. A Vajdaság névleg továbbra is megmaradt önálló tartománynak, valójában azonban földrajzi fogalommá (statisztikai egységgé) vált, ugyanis az erősen központosított köztársasági hatalom minden fontosabb döntési jogkört a maga kezében tart (és részben, az omnibusz-törvény meghozatala, és kodifikálása után is, csak korlátozott jogkörök érvényesítésére jogosítja fel a tartományt), a végrehajtást pedig az újonnan kialakított körzetekre bízta, amelyek élére kormányzókat nevezett ki. Valójában azonban, minden hatalom a szövetségi köztársasági elnök kezébe összpontosult.

A Vajdasági és a vajdasági magyarság szemszögéből a szerbiai demokratikusera legjelentősebb törvényi produktuma a szerbiai parlament által, 2002. február 4-én megszavazott - az *egyres autonóm tartományi hatáskörök meghatározásáról szóló törvény - Omnibusztörvény*²⁶, amellyel a Vajdaság 24 államigazgatási területen visszakapta azokat a jogköröket, amelyek a milosevići rendszer alatt szűntek meg. Ugyanakkor e törvény elfogadása egyáltalán nem jelentette az 1974-es jugoszláv alkotmány által szavatolt jogok teljes mértékű visszanyerését. A törvény meghozatalakor a vajdaságiak keveset kértek, még kevesebbet kaptak, a gyakorlatban pedig még annál is kevesebb valósult meg. A Vajdaság történelmi fejlődése azt igazolja, hogy a tartomány a gazdaság, a kultúra, az oktatás, az egészségügy és más területeken akkor fejlődött a leggyorsabban, amikor önállósága a legmagasabb szintű volt. Az elmúlt csaknem két évtized alatt, tönkrement szinte minden, gazdasági, társadalmi, kulturális súlyvesztés folyamatát szenvedte el a tartomány. *Jankov D. „Vajdaság – egy régió pusztulása”*²⁷ című könyvében részletesen leírja az 1989-től bekövetkezett destruktív folyamatokat. *A fejlődés Vajdaság esetében az autonómia függvénye!*

1.6. Vajdaság, mint régió

A tanulmány záró fejezete „külső” és „belső” régióképző tényezőket vizsgálva, próbál a Vajdaság, mint régió létjogosultsági kérdésére választ adni. *„A régióvá avanszálás szükséges kritériumai”* (Rák, 2002)²⁸ között (a nemzetközi politikai

²⁵ **Forrás:** Ustav Savezne Republike Jugoslavije = JSZK Hivatalos Lapja 1992. 1. sz.

²⁶ **Forrás:** Zakon o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne Pokrajine = Szerbia Köztársaság Hivatalos Közlönye 2002. 6. sz.

²⁷ A szerző összehasonlítást tesz Szlovénia és Vajdaság között. 1918-ban a gazdasági fejlettséget illetően a Vajdaság és Szlovénia viszonya megközelítőleg 1:1 volt. Már 1986-ban ez a viszony 1:1,47, vagyis a térség lemaradása 47 százalék körüli. A 2000-res évben Szlovénia hattól – nyolcszorosan fejlettebb. Ez a „vesztes” elmúlt évtizednek tudható be. Ha az autonómia maradt volna, nem lett volna esélye a milosevicsi vesztes politikának, háborúknak, ui. nem lett volna korlátlan hozzáférés a Vajdaság erőforrásaihoz, pénzéhez. A szerző másik fontos megállapítása, pontosabban üzenete Szerbiához: „Szerbia sokkal többet kaphatna egy valóban gazdag, autonóm Vajdaságtól, annál amit „ebből” az elszegényedett, alárendelt Vajdaságból próbál (még) kifacsarni. **Forrás:** Jankov, D.: Vojvodina – propadanje jednog regiona. Sremska Kamenica: SZR „WEST”, 2005. <http://www.danas.co.yu/20061007/vikend4.html> (2007.05.03.)

²⁸ **Forrás:** Szabó Pál: Régió: „meghatározott területi egység”. In: Nemes Nagy József (szerk.): Régiók távolról és közelről. H. n.: Macropolis Bt., 2005. 32. p.

viszonyok elmélete értelmében) négy olyan meghatározó elem különíthető el, melyek hiányában nem beszélhetünk régiókról:

- *földrajzi elem* (területi egység),
- *politikai elem* (közös érdekek, illetve problémák),
- *gazdasági elem* (a nemzetgazdaság komplementaritás-kényszere és a gazdasági anarchia lehetetlensége),
- *történelmi elem* (kulturális és szociális homogenitás, a politikai viselkedés hasonlósága, hasonló gazdasági fejlettség).

Földrajzi szempontból Vajdaság három nagy tájegységre osztható, mégpedig a Tisza, Duna és Száva térségformáló hatásának köszönhetően: Bácska, Bánát és Szerémség. Pálné véleménye szerint „a település határaitól eltávolodva a területi döntéshozás egységeinek kialakítása számtalan tényező függvénye a történelmi tradícióktól, a táji, település-földrajzi adottságokon át a legnyersebb politikai érdekekig. A felsoroltak közül az első és az utolsó tényező például azon ok, melyek miatt külön lehet venni a komplex földrajzi régiótól a közigazgatási régiót. Bár elvileg a térszervezés próbálja követni a térszerveződést, de bizony ez egy több szereplős „játzsma” (Pálné K. I. 2001).²⁹

A *politikai elem*, mint régió-meghatározó tényező Vajdaság esetében nem választható külön (sajnos) a *gazdasági tényezőtől*. A 2006. október 28-án és 29-én megtartott szerbiai népszavazáson a polgárok 53,04 százaléka támogatta Szerbia új alkotmányát, Ennek az alkotmánynak a meghozatalára Koszovóban a szavazók 85,29%-a, Vajdaságban 43,93%, Közép-Szerbiában pedig 55,33% szavazott Ez azt jelenti, hogy Vajdaság polgárai nem fogadták el Szerbia új alkotmányát. A tartomány polgárai világosan kinyilvánították: *„nem fogadják el az olyan helyzetet, amelyben csak akkor jók, amikor alkotni és jövedelmet kell teremteni, arról viszont senki sem kérdezi őket, hogyan kell elkölteni azt, amit megkerestek és teremtettek (Bozóki, 2007)³⁰*. Nehezen elfogadható tény, hogy a Vajdaság nem rendelkezhet a bevételei felett, nincs törvényhozói hatalma és saját vagyona. Vajdaság a köztársasági költségvetéshez több mint 40 százalékkal járul hozzá, az alkotmány alapján pedig csak 7 százalékot juttatnak vissza neki. Itt már messze nem anarchiáról van szó, hanem sokkal inkább, egy kézzel-körömmel tartott gazdaság-politikaifüggőségről, amelyben az *önellátó régió ország-ellátó régióvá* (sokszor emlegetett éléskamrává) válik, és az erős, évtizedes politikai-érdekérvényesítési folyamatok során kialakult „több szereplős játzsmaiban” csak a „néma” hős szerepét játszhatja alázattal.

Másik jellemző, hogy erős régióképződési kötődés lelhető fel a *történelmi dimenziókban*. *„A régiók hosszú történelmi folyamat eredményeként jönnek létre, amelynek során a régió polgáraiban sajátos összetartozási tudat fejlődik ki”³¹; A. Gergely A. (1998) szerint pedig ott, ahol nem a térfelfogás, nem valamely topológiai kiterjedés a meghatározó, hanem a teret belakó emberek karaktere, identitása, mozgása, értéktudata, ott valóban a történelmi idő adja meg valamely földrajzi egység zsánerét, s válik a többtől megkülönböztethetővé”³²* Tipković a Vajdaság esetében a régióképződés kezdeti szakaszára, mint létező történelmi hagyományra hívja fel a figyelmet, amely az 1946-ban meghozott Jugoszláv Szövetségi

²⁹ **Forrás:** uo. 39. p.

³⁰ **Forrás:** Bozóki Antal: Mi maradt az autonómiából? –elmélet és gyakorlat. <http://www.magyar-szo.co.yu/> (2007.03.15.)

³¹ **Forrás:** Szabó Pál: Régió: „meghatározott területi egység”. In: Nemes Nagy József (szerk.): Régiók távolról és közelről. H. n. : Macropolis Bt., 2005. 19-20. p. (Kovács, 2001)

³² **Forrás:** uo.19-20. p.

Népköztársaság alkotmányával kezdődött meg. Az alkotmány előírta, hogy a kulturális sokszínűségből, illetve a térség nemzeti sokszínűségéből két autonóm tartomány szerveződik a JSZSZK területén, amelyek egyike Vajdaság volt. Faragó a valós regionalizáció alapjait – az Európai gyakorlatot alapul véve – a kulturális közösségekben találja meg. A vajdasági „kulturális közösség” körében 2000 és 2002 között vizsgálatot³³ folytattak abból a célból, hogy megtudják mi a lakosság véleménye a tartomány státuszáról. Az eredményekből kiderül, hogy a lakosság abszolút többsége Vajdaságot önálló (státuszát Szerbián belüli gazdasági, politikai és kulturális autonómiával rendelkező régióként képzelel el) kulturális entitásként szeretné „látni”. Ez kifejezi a kulturális közösség együvé tartozását. A Vajdaság „*sajátos kulturális sokszínűségének történelmi gyökerei vannak...ez a sokszínűség megmutatkozik gazdasági, politikai, kulturális és nemzetiségi téren is.*” A 2006-ban megtartott „nagyobb horderejű közvélemény kutatás”, nevezetesen a népszavazás alkalmával Vajdaság polgárai ugyanezt a z álláspontot fejezték ki, azzal, hogy nem szavaztak az alkotmány elfogadása mellett.

A régió fogalmát gyakran az identitás fogalmával társítják. A. Gergely András (1998) mentális egységként értelmezi a régiót: „*inkább a lokalitások képzetei, igényei, belső motivációi alapján tudnám elfogadni a maguk saját régióját, melyet identitás vállalásával megnyilvánítanak*”, elismerve, hogy a mentális reprezentáció és a térbeliség kapcsolatában sok elem nehezen definiálható. Ő azt is kiemeli, hogy a legszélesebb értelemben véve az etnoregionális térfogalmak alapja az a régió, amely lényegében területi és kulturális egység, határoló fogalmai nem gazdaságiak, nem politikaiak, hanem kulturálisak, úgymint, mint életmód, vallás, kapcsolati kultúra, nyelv, művészet, mitológia, mentalitás, értékrend – vagyis valamely specifikus és sajátos (elsajátított, értékékként megőrzött) kultúra.³⁴ Vajdaságban 2006-ban készült identitásvizsgálati tanulmányorozat összegyűjti és rendszerezi az elmúlt időszakban a Vajdaság, mint Szerbia etnikailag legplurálisabb részével kapcsolatos tanulmányokat, objektíven is kifejezve ezáltal, és egyértelművé téve a kifejezett, határozott régióidentitását jelenlétét. Úgy tekinthetünk a vajdaság-identitás fogalmára, mint jelentős, erős „*integratív és fejlődési potenciálra*”³⁵

A fejezet bevezetőjében megfogalmazott kritériumok, láthatjuk, minden pontban a „régióvá avanszálás” mellett szólnak. Ez azonban nem/nehezen egyeztethető össze a „régió kívüli” érdekekkel.

Konklúziók:

Politikai eszmefuttatástól nehéz eltekinteni az elemzés során, mivel egy olyan országról van szó, ahol a politikusok néphős-kultusza még mindig él. Legyen az

---

³³ Tripković kutatása: 2000 október 9-15.között és 2002 októberében egy longitudinális vizsgálatot folytattak a Vajdasági lakosság körében. A kutatás két időponthoz kötődik: az újkori (2000-res) Szerbia „2000. október 5.-ei változásai”, vagyis a Milosevicsi rezsim bukása, és a Szerb Demokratikus ellenzék elsöprő parlamentáris választásokon aratott győzelme. Már a két éves időszakban is megfigyelhető volt a belpolitikai helyzet javulása, és a nyugat-Európai orientáció megjelenése, amely azonban tovább fokozta a Vajdaság, mint kulturális közösség, „integratív” státuszáról kialakított közvélemény pozitív alakulását. (2000-ben 55,1% tette le voksát az önálló (Szerbián belüli!) közösség kialakítása mellett, majd 2002-ben 57.9%)

³⁴ **Forrás:** Lásd részletesebben: Szabó Pál: Régió: „meghatározott területi egység”. In: Nemes Nagy József (szerk.): Régiók távolról és közelről. H. n. : Macropolis Bt., 2005. 19-20. p.

³⁵ **Forrás:** Domonji, P.(szerk.): Vojvođanski identitet. H.n.: Biblioteka Helsinške Sveske, 2006. <http://www.danas.co.yu/20061007/vikend4.html> (2007.05.03.)

alkotmány meghozatala, területi tervezés, helyi önkormányzatokról szóló törvény, regionális fejlesztés, sőt minden egyéb más politikai manipuláció eredménye.

Szerbiában az évek óta „szereplő” autoritárius, centralizált hatalom miatt nem tudott fejlett önkormányzati rendszer kialakulni. A regionális berendezést illetően Szerbia aszimmetrikus rendszert örökölt, ahol névleges autonómiával egy tartomány rendelkezik: Vajdaság. Ez a rendszer hatalmas aránytalanságok kialakulásához vezetett az ország regionális fejlődésében. A fejlettségi szintet illető regionális különbségek elérik az 1: 10-hez arányt. Az amúgy is kifejezésre jutó regionális különbségek létezését még jobban felerősíti a gyenge területi kohézió, valamint a kihasználatlan, és nem adekvát módon hasznosított területi tőke, amely természeti erőforrások, emberi erőforrások, materiális erőforrások, illetve nem materiális – kulturális, etnikai, és egyéb sokszínűségből fakadó erőforrások formájában manifesztálódik. Vajdaság Szerbia etnikailag legplurálisabb része, ahol a régió-identitás határozott, erős és jelentős - „*integratív és fejlődési potenciál*”. Ezt kellene tudni hasznosítani. Sajnos, azonban a régióon belül létező érdekek nem/nehezen egyeztethető össze a „*régióon kívüli*” érdekekkel.

1990-ig a tartományok alkotmányban rögzítették a nemzetek és nemzeti kisebbségek egyenjogúságát, emellett sor került a gazdasági, politikai és kulturális autonómia megfogalmazására is. Az tartományok ilyen jellegű alkotmányos jogainak meghatározása, egyrészt megfelelő alapja lehetett volna a további regionalizációnak Szerbia területén (Tripković 2003). Szerbiának 2006 októberében ismét lehetősége nyílt arra, hogy ezen értékek mellett tegye le voksát. Bebizonyosodott azonban, hogy (új) Szerbia nem érett egy kulturális, etnikai alapokon elinduló regionalizációs folyamatra. Nem tud és nem is akar központosított hatalmából veszíteni, politikai érdekérvényesítésre csak így tud jogot formálni. A kétmillió, kifejezett (tanulmányokkal alátámasztott) regionális identitással rendelkező, magukat „vajdaságiaknak” nevező lakosság nem képezne megfelelő táptalajt a kevésbé demokratikus vonalakon mozgó politikai hatalomnak. Vajdaság civilizációs, kulturális, gazdasági és multietnikai öröksége folytán európai régió és Szerbia Európára nyíló kapuja, és a Vajdaság autonómiatörekvései egy demokratikus és decentralizált jogállam keretei között képzelhetők csak el.

Egyértelmű tehát, hogy az új alkotmány semmiféle garanciát nem biztosít decentralizációs és regionalizációs témakörökben. Márpedig Jugoszlávia utódállamaiban nyilvánvalóan szükség van alkotmányos garanciákra. Ha „egyszerű” törvény határozza meg pl. a tartomány hatásköreit (omnibusz), melyet szavazati többséggel bármikor változtatni, megvonni, felszámolni lehet, akkor ezeket a jogokat semmi sem szavatolja. Féltő, hogy - egy funkcionális területekről, makrorégiókról, új térstruktúra kialakításáról szóló tervezet, törvényjavaslat - képes lehet a meglévő (történelmi hagyományokra, identitásra épülő) regionális intézményrendszer leépítésére, megsemmisítésére. Sajnos, olyan folyamatoknak vagyunk szemtanúi, amelyek a még létező „látszatdecentralizációt” képesek lehetnek egy erős központi hatalmi irányításba komponálni, ahol a kvázi-régiók képzése a helyi elit számára csupán a hatalom megszerzésének eszköze lehet.

Irodalomjegyzék:

Bozóki Antal: Mi maradt az autonómiából? – elmélet és gyakorlat.

<http://www.magyar-szo.co.yu/> (2007.03.15.)

Domonji, P.(szerk.): Vojvođanski identitet. H.n.: Biblioteka Helsinške Sveske, 2006.

Faragó László: A jövőalkotás társadalom-technikája. Budapest – Pécs: Dialog Campus Kiadó, 2005. p.198-201.

Horváth Gyula: Európai regionális politika. Budapest – Pécs: Dialog Campus Kiadó, 2003. p. 340.

Jankov, D.: Vojvodina – propadanje jednog regiona. Sremska Kamenica: SZR „WEST”, 2005. <http://www.danas.co.yu/20061007/vikend4.html> (2007. 05. 03)

Kovács Péter: Egyéni és kollektív kisebbségi jogok az alkotmányos fejlődésben – pozitivistá szempont.<http://www.hhrf.org/magyarkisebbsseg> (2007.05.06.)

Mitrović, M. M.: Kontroverze oko decentralizacije, regionalizacije i lokalne samouprave u Srbiji = Sociološki Pregled Vol. 36. 2002. Br. 1-2. p. 81-90.

Pálné Kovács Ilona: A közigazgatási régiók esélyei hazánkban. <http://www.matud.iif.hu/04sze.html> (2007. 05. 10.)

Prostorni Plan Srbije (PPS) <http://www.urbanizam.kg.co.yu/prostplan.html> (2007.05.12)

Republički Zavod za Statistiku: Popis 2002 - Népszámlálás 2002. Beograd: Republički Zavod za Statistiku Srbije, 2002.

Republički Zavod za Statistiku: Statistički Godišnjak Srbije. Beograd: 2005. 75 p. Régiók Szerbiában <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerbia> (2007. 05. 25)

Stojkov, B.: Status gradova, decentralizacija i policentričnost Srbije. In: Milenković, D. – Damjanović, D.(szerk.): U susret novom statusu gradova u Srbiji - realnost i potrebe. Beograd: Dosije, 2007. 11-24. p.

Szabó Pál: Régió: „meghatározott területi egység”. In: Nemes Nagy József (szerk.): Régiók távolról és közelről. H. n. : Macropolis Bt., 2005. 31-39. p.

Szerencsés Zsuzsanna: Decentralizáció és autonómia a postmilosevicsi Szerbiában = Provincia 3. évf. 2002. 8-9. sz. 11-12. p.

Szilágyi Imre: Szerb alkotmánytervezet = Külpolitikai Tanulmányok Központja – Hírlevél 2. évf. 2006. 17. sz. 1-8. p.

A Szociáldemokrata Párt honlapja. <http://www.dss.org.yu> (2007.05.12.)

Tripković, M.: Regionalizálódás Szerbiában, különös tekintettel a Vajdaság helyzetére = Tér és Társadalom 17. évf. 2003. 4. sz. 117-155. p.

Ustav Republike Srbije = Szerbia Köztársaság Hivatalos Közlönye 1990. 1. sz.

Ustav Republike Srbije = A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye 2006. 98. sz..

Ustav Savezne Republike Jugoslavije = JSZK Hivatalos Lapja 1992. 1. sz.

Vacić, Z. et al.: Regionalizacija Srbije. Beograd: Goragraf, 2003. 31-34.

A Vajdaság, mint régió – tájegységek: http://www.hhrf.org/html/021_terkepek/text027/doc_upload/vajdtaj.jpg (2005.05.15.)

Zakon o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne Pokrajine = Szerbia Köztársaság Hivatalos Közlönye 2002. 6. sz..

Zakon o lokalnoj samoupravi = Szerbia Köztársaság Hivatalos Közlönye 2002. 9. sz.

Zakon o planiranju i izgradnji = Szerbia Köztársaság Hivatalos Közlönye 2003. 47. sz. változások: 2006. 34. sz.

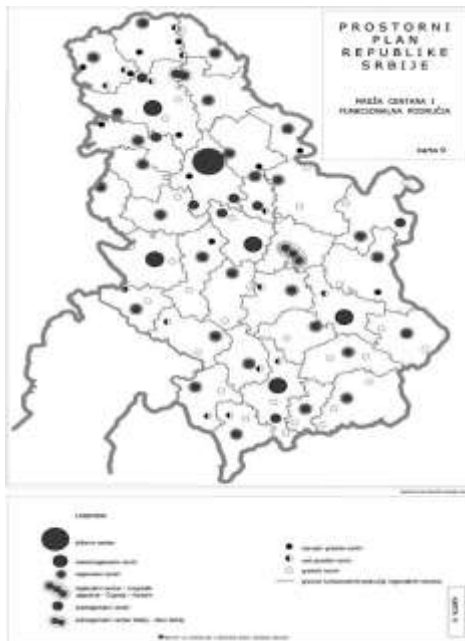
A mellékelt térképek forrása:

Prostorni Plan Srbije (PPS) <http://www.urbanizam.kg.co.yu/prostplan.html> (2007.05.12)

Melléklet – 1.

Centrum-háló és funkcionális területek³⁶

³⁶ **Forrás:** Stojković, B.: Status gradova, decentralizacija i policentričnost Srbije. In: Milenković, D. – Damjanović, D.(szerk.): U susret novom statusu gradova u Srbiji - realnost i potrebe. Beograd: Dosije, 2007. 11-24. p. és <http://www.urbanizam.kg.co.yu/prostplan.html> (2007.05.12)

Magyarázat: Belgrád- főváros, állami központ, majd 5 makrorégió városaikkal, 34 regionális centrum

Melléklet – 2.

A városi települések funkcionális területeinek térképe³⁷

³⁷ Forrás: uo.

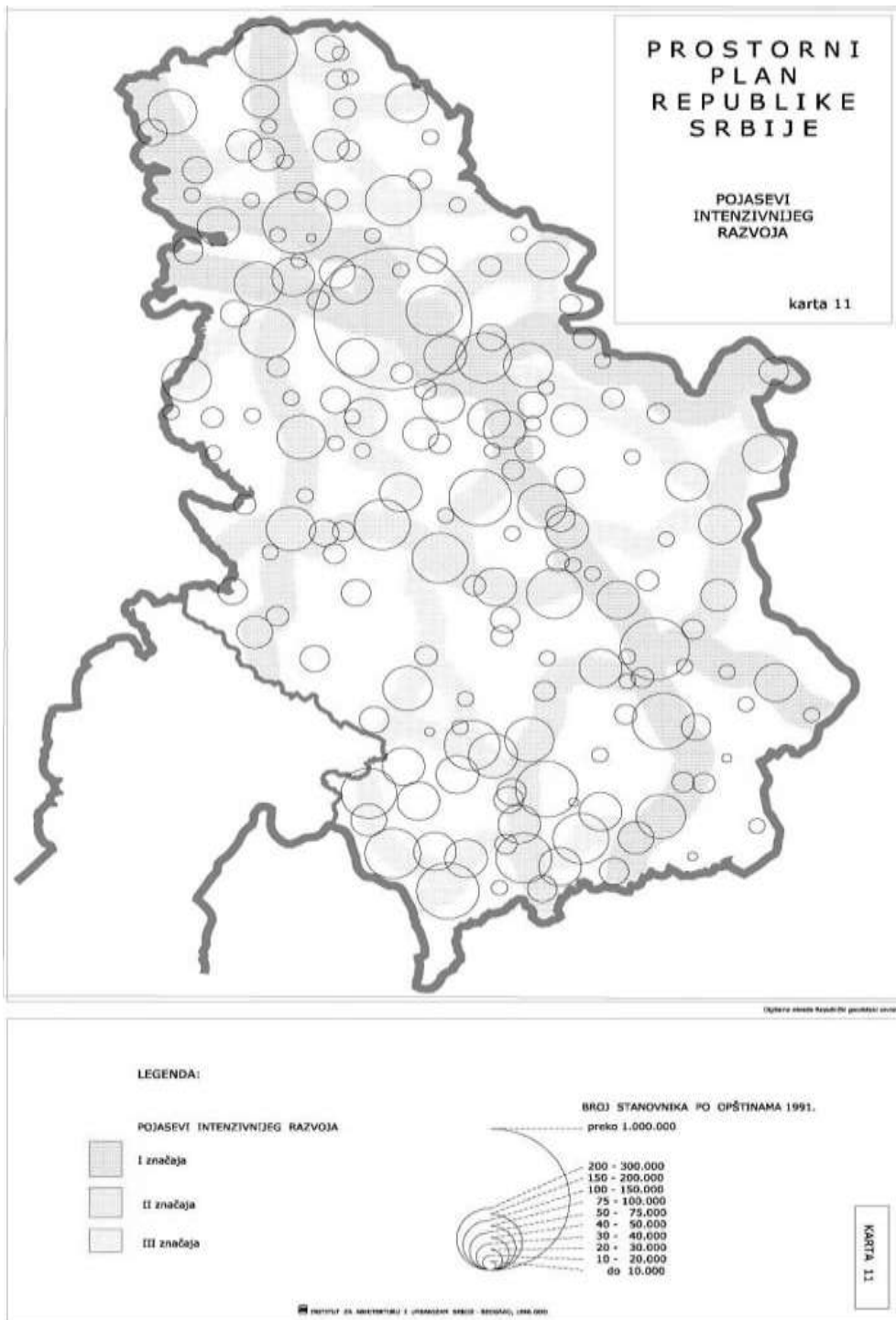

Funkcionalna područja gradskih naselja

Melléklet – 3.
Intenzív fejlődési övek³⁸

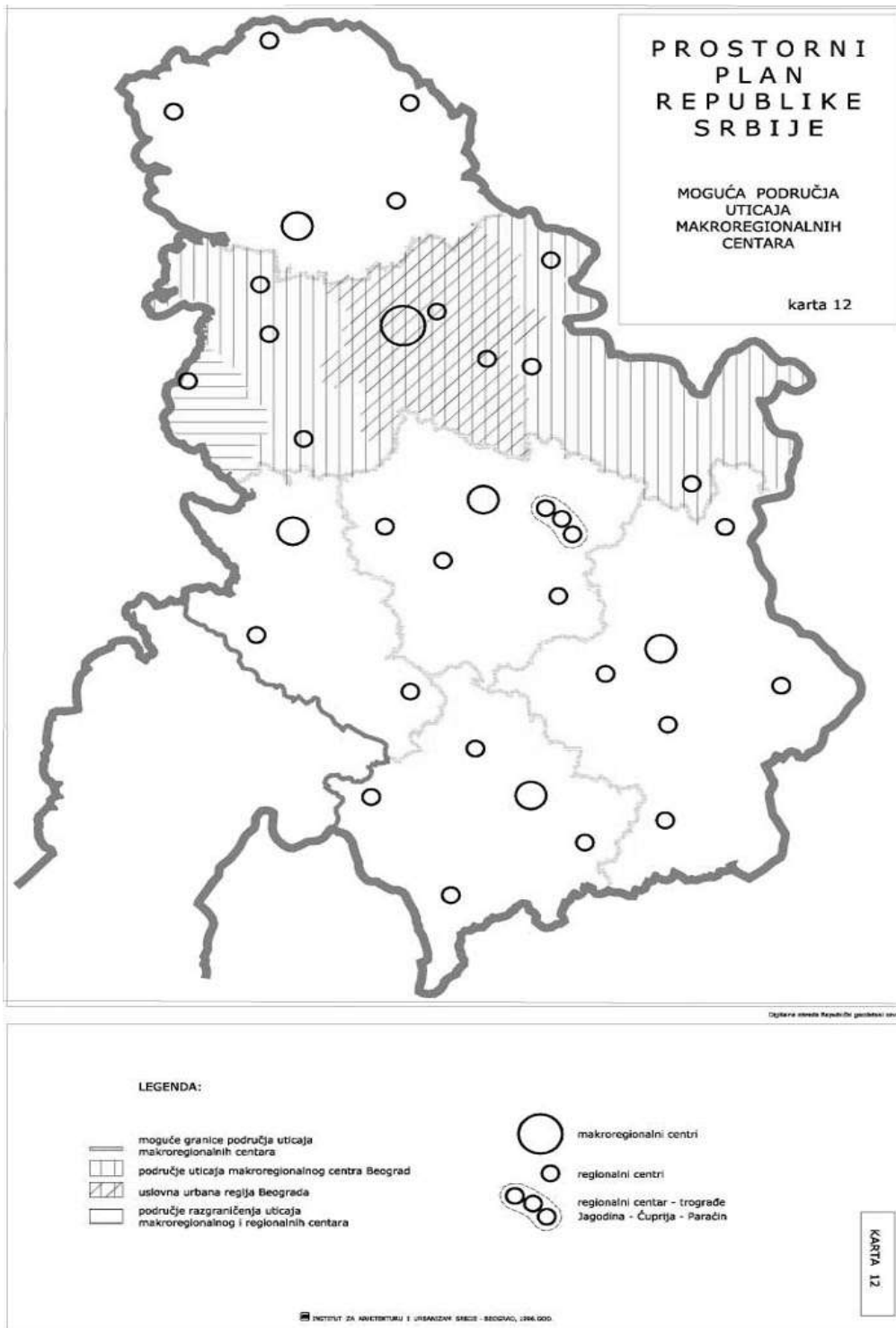
³⁸ Forrás: uo.

Magyarázat: első-, másod- és harmadjelentőségű fejlődési övek megoszlása

Melléklet – 4.

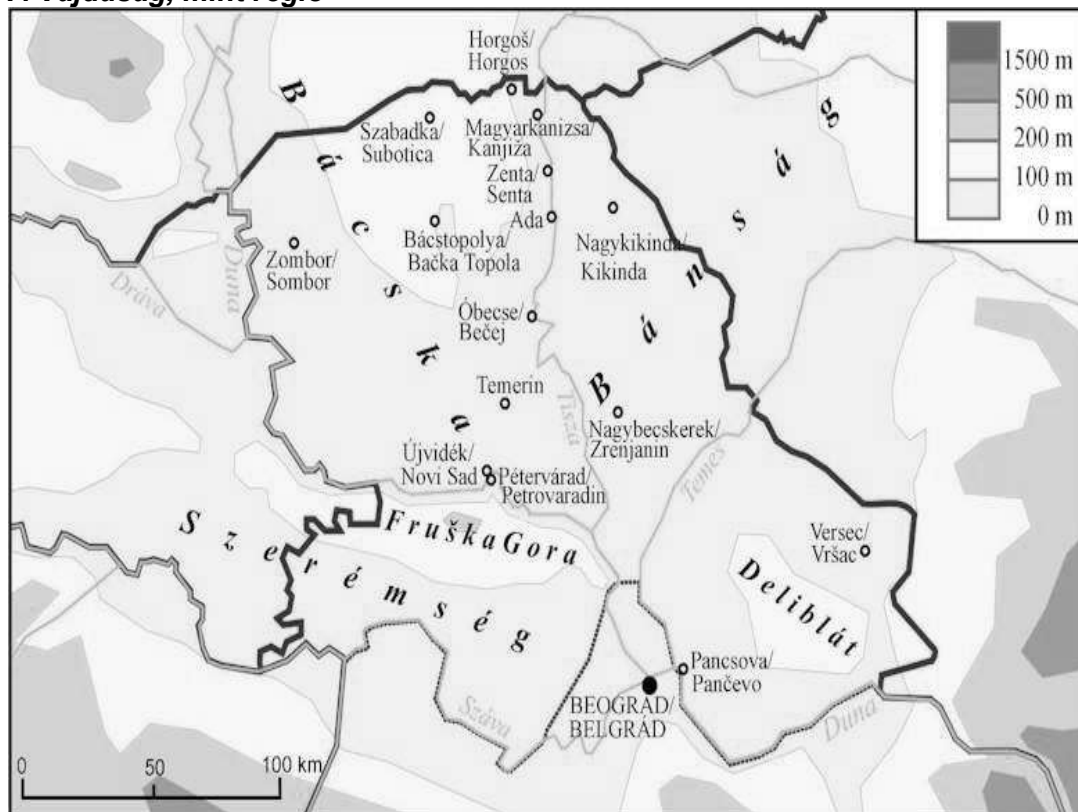
A makroregionális központok intenzitás övezetei, az ország területein kifejtett hatásuk³⁹

Melléklet – 5.

³⁹ Forrás: UO.

A Vajdaság, mint régió⁴⁰

⁴⁰ Forrás: http://www.hhrf.org/htmh/021_terkepek/text027/doc_upload/vajdtaj.jpg (2007.05.15)